

Наташа Марјановић
КРОЗ БИБЛИОТЕКЕ ДО КРИТИЧКОГ МИШЉЕЊА

Наташа Марјановић

**КРОЗ БИБЛИОТЕКЕ
ДО КРИТИЧКОГ МИШЉЕЊА**

ПРОМЕТЕЈ

2021.

КРОЗ БИБЛИОТЕКЕ ДО КРИТИЧКОГ МИШЉЕЊА

Сажетак

У сталној потрази за знањем, користимо свеукупно богатство извора који се налазе у библиотекама. Наш мотив може бити подстакнут сопственим поривом да унапредимо већ постојећа знања која смо давно усвојили као и да пронађемо нова. У том смислу, важно је да разумемо како се то ради и нарочито како то нама може да користи. Нашу данашњицу одликује проток великог броја информација и података и стога морамо бити у стању да их ваљано процесуирамо. Бирајући тему или неки проблем који желимо да решимо на најбољи могући начин, неопходно је да размишљамо и као истраживач. С тим у вези, и наше вештине читања и писања треба да буду подигнуте на један виши ниво. У ту сврху, добро је да имамо одређена предзнања из свих тих области.

Тако се упознајемо са размишљањем које по критичком методу има за крајњи резултат најсолиднији закључак, погодан као такав за доношење добре одлуке. Критички метод размишљања се базира на питањима подељеним у три групе која се односе на опис ситуације, анализу ситуације и верификацију. На тај начин смо себи обезбедили довољно времена да испитамо све релеватне чињенице, пронађемо нове везе и изазовемо постојеће идеје. Тако смо постигли досезање промишљеног, одложеног суда, без емотивног уплива. У овом раду смо изабрали библиотеку као оптималан радни простор јер подстиче на интелектуални рад, на један дубљи и шири начин. Употребом критичког мишљења стварамо себи све потребне предуслове за доношење исправних одлука.

Кључне речи: библиотека, истраживање, читање, писање, критичко мишљење.

THROUGH THE LIBRARY TO CRITICAL THINKING

Abstract

In the constant search for knowledge, we use overall wealth of resources found in libraries. Our motivation can be fueled on our own urge to improve the existing knowledge that we have adopted earlier, and to find new ones. In this regard, it is important for us to understand how can we do that, and especially how we can have benefits from it. Our world today is characterized by the flow of large amounts of information and data, and therefore we have to be able to duly prosecute them. By choosing a theme or a problem to be solved in the best possible way, it is necessary to think as a researcher. In this regard, our skills of reading and writing should be raised to a higher level. For this purpose, it is good to have some prior knowledge of all these areas.

Thus are introduced to the reflection which has for its critical method for the end result of most solid conclusion, as such, suitable for making good decisions. Critical method of thinking is based on questions divided into three groups relating to the description of the situation, analyze the situation and verification. In this way, we ensure ourselves enough time to examine all relevant facts, find new relationships and challenging existing ideas. So we have achieved to reach thoughtful, delayed court without emotional influence. In this paper, we chose the library as an optimal workspace because it encourages the intellectual work, in a deeper and broader way. By using critical thinking, we create for ourselves all the necessary conditions to make the right decisions.

Keywords: *library, researching, reading, writing, critical thinking.*

Садржај

1. Увод.....	- 11 -
1.1 Актуелност и одабир теме	- 12 -
2. Библиотека - појам и настајање	- 16 -
2.1 Поглед на библиотеке у доба старог Рима (главне карактеристике)	- 16 -
2.2 Поглед на библиотеке у доба ренесансе (главне карактеристике)	- 21 -
2.3 Поглед на библиотеке данас (главне карактеристике)	- 25 -
2.4 Два типа савремене библиотеке	- 25 -
2.5 Штампани извори.....	- 28 -
2.6 Зашто је битно унапређивати знање?.....	- 29 -
3. Шта представља појам критичког мишљења	- 30 -
4. Хронолошки приказ развоја критичког мишљења.....	- 32 -
4.1 Кратка историја идеје критичког мишљења	- 32 -
4.2 Идеја критичког мишљења данас	- 36 -
5. Витални елементи за процес критичког мишљења	- 38 -
5.1 Зашто критичко мишљење?.....	- 38 -
5.2 Вештине за критичко мишљење.....	- 40 -
6. Појам истраживања	- 43 -
6.1 Размишљати као истраживач	- 45 -
6.2 Јединица о анализама.....	- 45 -
6.3 Концепти, конструкције и варијабле.....	- 45 -

6.4	Прва фаза истраживања	47 -
6.5	Друга фаза истраживања.....	49 -
6.6	Узорковање стратегије – завршна фаза истраживања	50 -
7.	Критичко читање.....	51 -
7.1	Како читати критички	52 -
7.2	Како читати рад?	55 -
8.	Критичко писање.....	56 -
8.1	Увод у критичко писање.....	57 -
8.2	Дескриптивно писање	59 -
8.3	Разлике између дескриптивног и критичког писања	59 -
9.	Повезаност ресурса библиотеке са процесом критичког мишљења	60 -
9.1	Зашто се повезује библиотека са критичким мишљењем	62 -
9.2	Зашто даље развијати способности критичког мишљења	63 -
9.3	Циљ критичког мишљења	65 -
9.4	Примене критичког метода размишљања.....	66 -
9.5	Критички ток размишљања	67 -
9.6	Процес критичког мишљења као валидација суда	69 -
10.	Закључак.....	71 -
11.	Литература	73 -
	Beleška o autoru.....	77 -
	Author's note	78 -

1. УВОД

Живимо у времену константних промена и превирања у свим аспектима свакодневице. Присуствујемо открићима у најразличитијим областима науке, померамо границе поимања, редефинишемо старе ставове, усвајамо нове, креирамо и реализујемо све што замишљамо на врло неуобичајене и иновативне начине.

Кроз своја делања увиђамо основу започету у старом свету Грчке и Рима, радост новине и занимања за природу и материјални свет истакнутим у ренесанси. Долазимо у додир са различитим погледима непрестано, чак и на несвесном нивоу. Сви ти проналасци, које данас узимамо здраво за готово, проистекли су од интелектуалних величина, а који су и сами производ укрштања различито култивисаних мисаоних ставова.

Знамо да су се током историје мењали правци у размишљању, ставовима, а самим тим и погледима по питању шта је то што чини основе културе једне људске заједнице. Осим тога, увиђа се потреба човека за учењем и усавршавањем. Било да је реч о формалном или неформалном образовању, историјским прегледом, видимо да човек стално тежи стварању, користећи најразличитије методе и видове да то остварује.

Простор и богатство библиотека неутралишу временске одреднице и омогућавају нам једноставну и инспиративну шетњу кроз историјске записе и данашње актуелности. У библиотекама можемо да искусимо своје обиље духовног стваралаштва људске цивилизације путем истраживања и читања књига и различитих записа. На тај начин упознајемо различите културе и упуштамо се у отворен дијалог са различитим стваралачким личностима. То значи да се кроз укупна интелектуална стваралаштва упознајемо са разноликом креативношћу људског ума.

Када размишљамо о појмовима као што су стваралаштво и образовање, не неопходно тим редоследом, једне од првих асоцијација које нам се јаве јесу образовне установе. У њима се учи како се може мислити и

како се може стварати. Оне су пак уско повезане са библиотекама као чуварима интелектуалног блага.

Овај рад се заснива на хипотези да се данас може уочити и неговати улога библиотеке као установе која пружа неопходне алате за стварање, усвајање и креирање сврсисходних знања, путем основних вештина којима се додају нове сазнајне вредности. Метод истраживања је базиран на подацима из литературе, где смо кроз појмове библиотеке, истраживања, читања, писања и размишљања изнели свој став који има за циљ да покаже важност коришћења ресурса библиотеке кроз критички метод расуђивања.

1.1 Актуелност и одабир теме

Претходно смо напоменули да се данас може на један удобан начин долазити до информација. То је истина зато што поред постојања библиотеке, као физичке установе постоји и дигитална библиотека. Тако, путем технолошки уређених поступака можемо да обезбеђујемо себи све потребне податке и информације.

Поред тога, постоји и актуелно питање са сличним и подељеним ставовима да ли има смисла задржати библиотеку у изворном облику. У овом раду не разматрају се те две одлике библиотеке одвојено већ интегрисано. Пре свега мисли се на свеукупне изворе знања које поседује библиотека, независно од облика у ком су исказани.

Дакле, овде библиотека, превасходно има улогу држаоца информација који су уређени на један стандардима прописан начин.

Једна од многих популарних асоцијација везано за удобности које пружају дигитални сервиси јесте и она када помислимо да све можемо одављати из удобности свога дома или док смо у покрету.

Дакле, у овом раду, простор библиотеке се замишља као одговарајући радни хабитат где се користе њени извори било да су у физичком или дигиталном облику.

Ипак, приступ учењу, надограђивању знања може и поред удобности личног простора или кретања, имати и тај значајан елемент креативне динамике односно интерактиван карактер а за то је библиотека и логичан избор и први избор пре сваког другог.

Једно од најуочљивијих одличја свакодневице јесу и стварања, пласирања и кретања информација и података. Захваљујући новим технологијама, а мислећи пре свега на појам Интернета, много тога можемо дознати веома брзо.

Сагледавајући све те појмове, можемо постављати питања како да разликујемо оно што је битно од онога што није и како да померањем тачке гледишта боље сагледамо једну тему која представља наш интерес.

Стога, појму библиотеке као адекватном простору за рад и разноврсним изворима знања, придружимо и појам критичког мишљења.

Критичко мишљење може да се посматра и као самоиницијативна потреба која се негује самодисциплиновано. Сам процес захтева дистанцу у односу на емоције а емфазира постављање питања како би се у једном референтном облику истражила тема из различитих углова а са циљем да се досегне критички суд односно најсолидније решење за питање и/или тему која је од интереса.

Разлог због којег придружимо појму библиотеке појам критичког мишљења које нема емотивни уплив, огледа се у томе што избегавмо да донесемо исхитрени суд већ свесно бирамо да пронађемо промишљени суд односно закључак.

Једна област, једна сасвим одређена тема може се посматрати из различитих углова, било да је у питању историјски, филозофски, социолошки, културолошки. Један сасвим одређен појам или област која је

предмет интересовања, може да се истражује мултидисциплинарно. Учење, поред формалног дешава се и неформално, самоиницијативно. То значи да самостално и са одређеним мотивима надограђујемо своја знања која већ имамо или откривамо и проучавамо нова која су нам потребна.

У том случају, циљ је да се истражи и проучи више аспеката интересне области и да се смести у контекст у ком треба да буде. Библиотека као полазишна тачка једног таквог подухвата јесте добар амбијент који сугерише и подстиче интелектуални рад.

Путем истраживања, читања, писања и размишљања, а уз употребу критичког метода ми учимо како да сазнајемо, селектујемо, анализирамо и закључујемо. Данас, када постоји интернет као универзална платформа за складиштење и проток информација, суочени смо са настајањем и дешавањем промена у тренутку. Стога је битно како се постављамо према том тренду промена и колико смо флексибилни у поступању и вешти у проналажењу решења за проблеме са којима се суочавамо. Уочава се и потреба за темељнијим познавањем метода истраживања, начина читања, писања, критичког размишљања ради конструктивнијег доношења одлука. Све ове вештине су заправо саставни део целоживотног учења.

Библиотека, гледајући је од почетка као простор за складиштење материјалних записа, затим као установу која означава класни престиж у доба античког Рима и као установу која чува и пружа знање, у доба ренесансе, када доживљава свој процват захваљујући изуму под називом *шпјампјарска преса*.

Данашњица означава библиотеку и као установу културе и као установу која пружа подршку и формалном и неформалном образовању. Библиотекари такође имају ширу улогу поред основне, а то значи да су на неки начин и водичи и саветници у потрази за знањем. Кроз објашњења шта заправо данас значе вештине истраживања, читања, писања, критичког размишљања и целоживотног учења, истичемо зашто је добро да се такве радње дешавају у простору савремене јавне библиотеке.

Предност се даје јавној библиотеци јер постоји, ради и траје неупоредиво дуже у односу на свој антипод у дигиталној форми. Ипак, да се не би дао значај физичкој библиотеци у односу на дигиталну само због разлике у дужини трајања, гледаћемо је и као један од стубова културе друштва. Зато се у овом раду емфазира приступ учењу на начин који обезбеђује интелектуалну ширину и дубину.

Узећемо један општи пример када је потребно да узмемо себи време и добро размислимо о теми која нас интересује. Рецимо да се ради о надограђивању већ стечених знања у погледу посла којим се бавимо. При том, знајући да на одређено питање које нас занима можемо веома брзо пронаћи велики број сродних одговора претражујући Интернет, онда морамо имати и добар метод истраживања, читања, писања и закључивања. (Michael K. Buckland 2003)

У наредним поглављима, приказаћемо појам библиотеке у периоду старог Рима и у периоду ренесансе, да би смо указали на све богатство извора које она данас поседује. Потом ћемо говорити о појму истраживања, читања и писања а који су од виталног значаја за примену метода критичког мишљења. Објаснићемо и шта је суштина критичког мишљења, како и зашто је настала, како се развијала кроз историју, да би истакли значај појма гледано у условима данашњице. Такође ћемо указати на потребу коришћења библиотечких извора у процесу критичког мишљења из разлога што је то узрочно-последична веза неопходна за дубину и ширину интелекта.

2. БИБЛИОТЕКА - ПОЈАМ И НАСТАЈАЊЕ

„Смисао и достојанство пута постоје само утолико уколико умемо да их нађемо сами у себи.“ (Иво Андрић)

„Библиотека је сређена збирка, скуп књига на једном месту, које су класифициране по азбучном или алфабет реду, затим по аутору, жанру, областима које се описују. То је место на ком свако лице може да позајми књигу на читање, обавља разна истраживања.“ (Вранеш, Марковић, 2013:76)

Из овога видимо да је библиотека уређен систем који поседује неопходне изворе за разне врсте истраживања, било да се ради из личних или професионалних побуда.

„Представља установу која прикупља, чува, обрађује и даје на коришћење грађу и информације свим грађанима без обзира на верске, полне, идеолошке, старосне, професионалне и друге различитости, а у циљу ширења образовања и васпитања, културолошког и научног развоја.“ (Ибид)

Такође је и настала је као духовна потреба човека да сакупи писане трагове о културној тековини сопствене социолошке групе и на тај начин пренесе знања генерацијама које долазе. Она је фасцинантна са становишта политичких, социолошких и културолошких творевина човечанства. (Libraries at the beginning)

2.1 Поглед на библиотеке у доба старог Рима (главне карактеристике)

Култура античког Рима простира се на период од хиљаду и две стотине година. Висока култура Хелена, нарочито филозофија, литература и уметност трансферисана је и интегрисана од стране Римљана, мада су

могли да је конзумирају и примењују само највиши класни слојеви. (Kyung-hyun Ким: 137-142)

Држава античког Рима са свим својим особеностима и данас представља непресушан извор за истраживање, промишљање, поређење. Тадашњи Рим је усвојио понешто од својих суседа Грка и Етрураца, али наравно утиснули су свој печат у времену на сасвим посебан начин. (Н.С.Гил 2017)

Узимајући у обзир сложеност државног уређења античког Рима, социјалне аспекте свакодневног живота, навике и обичаје, само уређење градских и сеоских средина, те политичке правце, ово античко царство је прошло кроз неколико кризних периода.

Временом је престало да постоји оставивши бројне културне тековине, међу којима библиотеке свакако заузимају веома важно место. Оне су драгоцене и неодвојиви део цивилизованог друштва.

Јавне библиотеке нису успеле да остваре образовну улогу у свакодневном животу грађана царства, јер су им потребе за писаним сазнањима биле лимитиране те самим тим и непотребне. Богатији слој друштва је радо користио сопствене приватне библиотеке за рад, читање и истраживање, те самим тим приватне преузимају примат, са великим фондом књига. Многи записи су страдали што због занемарености што због других неповољних фактора.

У првобитном препознавању потребе за формирањем здања намењених за организовано сакупљање и чување писаних записа, прве библиотеке у Римском Царству су организоване по грчком моделу, тадашњем постулату интелектуалне супериорности. (Libraries at the beginning)

Испочетка су биле приватног типа, дакле збирке унутар кућа племићких породица да би се потом књижни фонд увећавао кроз војна освајања, као ратни плен заједно са златом, уметничким делима и сл. (ибид.)

„Прве књиге које су кружиле Римским царством су биле грчке и самим тим су величале њену културу и постигнућа.“ (Кларк, 1901:9) . Власници библиотеке су радо отварали врата својих литерарних ризница како би новостечена писана грађа била доступна за проучавање. Поред Александријске, као најважније библиотеке старог доба, напомињемо и библиотеку у Пергамону. Џон Вилис Кларк, Есеј - Библиотека Пергамум (ибид.)

Пергамска библиотека, по записима Плутарха, садржала је преко две стотине хиљада јединица књига у свом обиму и на тај начин је стекла велики значај у античком свету. Састојала се од четири просторије од којих је највећа била у сврси читаонице, испуњене бројним полицама књига. Простор од приближно педесет цм је остављен празан од зида до почетка леђа полице како би струјао ваздух слободно. То је један од првих начина да се књиге заштите од влаге, односно један од првих метода трајнијег чувања књижног фонда.

Статуа грчке богиње Атине, која представља особине мудрости, вештине и војевања, симболично место је нашаа у средишњој тачки читаонице. Манускрипти су били писани на кожи, увијени у ролну и складиштени на полици. Заправо, Пергам је био водећи центар за производњу кожа за писање, током хеленистичког периода. (Library of Pergamum)

Све библиотеке у Риму које су се касније градиле, биле су по узору на Пергамску. Стојећи поред храма, библиотека се углавном састојала од више великих просторија, са значајним капацитетом за складиштење. На просторије се надовезивао трем који је служио за читање књига као и рецитивање литерарног записа пред публиком. Рецитовање је манир преузет из грчке културе, као јавно испољавање и величање лепе речи.

Временом ће библиотеке имати поштовања вредна архитектонска решења по питању функционалности и високих захтева естетике. Унутрашњост ће почети да се украшава уметничким сликама и бистама. Тада нису имале столове за читање јер се они почињу да се користе тек у

средњем веку, када папирусе и свитке замене књигама. Тематика књижног фонда се углавном односила на агрономију, уметност ратовања, медицину и инжењерство. По свом садржају класификовале су се у две секције у зависности од тога да ли су писане грчким или латинским језиком.

Верује се да се ова идеја може приписати Цезару, који је исту могао видети у Александријској библиотеци и испољио намеру да се у Риму сагради више библиотека са истим системом класификације. (Articles about Roman Libraries)

Вила де Папири једна је од ретких библиотека античког света чији је књижни фонд успео да се сачува до данас, неких хиљаду и осамсто свитака а који су се чували на полицама званим армариа. Верује се да ју је саградио рођак Јулија Цезара. Налазила се у месту Херкуланум у близини вулкана Везувио. Након чувене ерупције која је прекрила читаво место Помпеју, иста судбина је задесила и Вилу де Папири. Њено благо откривено је у XVIII веку а путем икс-зрака се установио и садржај свитака, те се зна да у свицима постоји неколико текстова епикурејског филозофа Филодему.

Цар Август, свестан значаја утемељивања културних вредности, створио је две велике библиотеке и обе су садржале и грчку и латинску секцију.

Под патронатом цара Августа, Гај Асиниј Полио је заправо заслужио за остварење пројекта прве јавне библиотеке у Риму јер је својим начином неговања културе и писане речи указао на неоспорив значај постојања јавних библиотека. Полио се може описати као нека врста ренесансног човека античког Рима, узимајући у обзир његова интересовања и саму каријеру. Бавио се писањем позоришних комада, литерарном критиком, био је војник и једно време конзул, политичар, историчар. Одломке својих прозних дела читао је јавно, пред публиком. (The first Public Library in Ancient Rome)

Касније услед потребе да се искаже и та врста престижа на друштвеној хијерархијској лествици, приватне библиотеке се декоришу уметничким предметима као што су скулптуре, слике, мозаици. Са друге стране, јавне библиотеке по својим архитектуралним решењима постају канони лепоте, са колонадним фасадама кроз које се виде прелепе степенице те онај који се пење њима има дојам да улази у неку врсту храма свеprisутне мудрости.

Тиберије је такође изградио библиотеку у близини своје палате и верује се да је имала фонд од око дванаест хиљада свитака, те се за период античког Рима може да се каже да је постојао сасвим довољан број и јавних и приватних библиотека. Сходно томе, Тиберије је креирао и позицију прокуратор библиотекарум, која означава главног директора свих библиотека. Значај ове позиције се може уочити и кроз чињеницу да је административно придала Циркусу хонорусу, за који знамо да је секвенцијални ред јавних канцеларија подржаних од стране политичара, сенаторског реда, за време Римског Царства.

Веспасијан је изградио библиотеку у близини храма Мира а најважнија је она коју је основао Трајан и представљала је директан еквивалент александријској и пергамској.

Према Леслију Данлапу (цитиран у Library History) у срцу Рима је била и грађевина комплексног типа изграђена од гранита, мермера и камена. Средишњи део овог објекта садржавао је уметничку поставку у виду кипова који су славили победу самог ктитора, цара Трајана. Постојале су и велике централне коморе за читање и двоструко постављени алкови за књижни фонд. Садржавала је на хиљаде књига и јавних докумената. Верује се да је ту било око двадесет хиљада свитака. Књиге су се класификовале на полицама које су се звале пегмате са нидима, празним деловима, да би временом попримиле изглед добро снабдевених ћелија.